

sama v sebi. Ako bi pa v isti meri, kakor na Hrvaškem, pognala korenine tudi med Slovenci, povzroči lahko razpad države (str. 360). Vodstvo SLS je moralo močno pritisniti na svoje republikansko levičarsko krilo, da je sprejel takšen kompromis, za katerega je Korošec dokazoval, da je edini mogoč, da ne bi bila stranka izpostavljena udarcem. O vsem tem govori avtor na osnovi prvovrstnih arhivskih dokumentov zelo inventivno. Zečević pokaže, kako je SLS poskušala s pomočjo hrvaških klerikalcev jugoslovansko orientirane Hrvatske pučke stranke organizirati vsejugoslovansko klerikalno stranko, kar pa ji ni uspelo. Največ kar je dosegla, tje bila ustanovitev enotnega jugoslovanskega parlamentarnega kluba v konstituentni skupaj s HPS. Svojo razpravo zaključuje Zečević s prizadevanji SLS v ustavni debati, z njenim ustavnim načrtom, ki je predlagal nekakšen skromen federalizem z avtonomijo šestih pokrajin, ki bi imele neko zakonodajno samoupravo; to bi bile Srbija, Hrvatska s Slavonijo, Bosna in Hercegovina z Dalmacijo, Črna gora, Vojvodina in Slovenija.

Zečević je mnenja, da je bila v tem načrtu »zasidrana tudi ideja slovenskega združevanja, slovenske samostojnosti in ohranitve nacionalne neokrnjenosti. Izhajajoč iz tega načelnega temelja in upoštevajoč demokratske in socialne zahteve... bi lahko sklepali, da je ustavni načrt SLS v primerjavi z drugimi ustavnimi predlogi iz Slovenije bolj izražal težnje in interese slovenskega ljudstva v skupni jugoslovanski državi« (str. 391). Ker sta vlada in centralistična večina v konstituenti popolnoma zavrnili predlog SLS, je ta od maja 1921 bojkotirala delo konstituante in ni bila navzoča pri glasovanju za vidovdansko ustavo. V dokaj dorečenem sklepnem poglavju je Zečević mnenja, da je SLS izražala mnenje precejšnje večine slovenskega naroda, da je bila pomemben dejavnik pri jugoslovanskem zedinjenju, da mu je mnogo doprinesla zlasti do 29. oktobra 1918. Po tem datumu jo je splet okoliščin potisnil v stran pri glavnih odločitvah o sožitju jugoslovanskih narodov v novi jugoslovanski državi. Kljub temu se je po Zečevićeve mnenju SLS vse do sprejemanja vidovdanske ustave obnašala konstruktivno v prid izgradnje in učvrstitve jugoslovanske države in jo moramo imeti za enega pomembnih faktorjev (za »tretji faktor«) pri dogovarjanju o načinu političnega sožitja v meščanski Jugoslaviji.

Zečevićeve knjiga predstavlja velik doprinos v jugoslovansko historiografijo, saj v njej na nov objektivni način osvetljuje vlogo najmočnejše slovenske politične stranke v pomembnem obdobju, ko se je ustvarjala skupna jugoslovanska država in nato postavljali temelji njenega političnega življenja. S svojo razpravo je Zečević popolnoma zadostno odgovoril na zastavljeno vprašanje. Vso svojo zgodovinsko podobo je podal izredno jasno in zanimivo v prav lepem jeziku v srbskem originalu (prevajalcu je uspelo to lepoto ohraniti tudi v slovenskem prevodu), kar nedvomno bralca še posebej pritegne in ga kljub obilju podatkov ne utruja. Samo eno pripombo, ki pa ni kritika Zečevićevega dela, ampak bolj želja slovenskega zgodovinarja, bi imel avtor te ocene: Zelel bi, da bi Zečevići prvi knjigi o »zunanjih politiki SLS« sledila enako dobro pisana knjiga, ki bi se posvetila vsem notranjepolitičnim, socialnim in gospodarskim problemom slovenskega naroda v istem obdobju.

Janko Prunk

Peter Gosztony, **Hitlerjeve tuje vojske**. Ljubljana 1979, Založba Borec, 349 strani.

Literature o obdobju druge svetovne vojne in dogajanjih v tem času imamo tako pri nas, kakor tudi v tujini veliko. Lahko celo trdimo, da so najvažnejši problemi tega razdobja sodobne zgodovine že v veliki meri obdelani. Redkeje pa naletimo na delo, ki bi govorilo o kakšnem specialnem, na prvi pogled morda obrobem problemu tega časa. Tako delo je sedaj pred nami.

V knjigi, ki gotovo ne obdeluje obrobne problema druge svetovne vojne, je avtor v predgovoru zapisal: »Knjiga, ki je pred vami, je prvi poskus, da bi obravnavali »anabazo« Hitlerjevih tujih armad v Sovjetski zvezi tako v njenih podrobnostih kakor tudi v širši povezavi. Presenetljivo je, da je v bogati literaturi o drugi svetovni vojni in zlasti o vojnem pohodu na vzhod ta pojav bodisi popolnoma zanemarjen ali pa obravnavan oziroma omenjen samo ob robu (pa še tedaj večinoma popačeno)«.

Knjiga zajema celotno problematiko tako časovno kot vsebinsko. Obdeluje čas od poraza francoske vojske sredi leta 1940 do konca druge svetovne vojne. Torej čas, ko je Hitler zagospodaril v Evropi in začel pripravljati napad na Sovjetsko zvežo, pa do njegovega poraza. V prvem poglavju je poskušal Gasztony

prikazati »predzgodovino« nastanka »tujih vojsk« v Hitlerjevi Wermacht, pa tudi opisati sovjetsko-nemške odnose pred drugo svetovno vojno kot tudi med njo vse do nemškega napada. Poglavlje ne prinaša ničesar novega in je le kratek pregled doslej znanih ugotovitev evropskega zgodovinopisja. Šele v drugem poglavju (»Kako je Hitler pridobil zaveznike za vojni pohod proti Sovjetski zvezi«) podaja avtor novo snov ali snov, ki je prvič objavljena v sintetični obliki.

Že v tem poglavju razdeli snov na način, ki se ga drži potem v vsej knjigi, na problematiko posameznih držav ali vojska, ki so sodelovale pri napadu na Sovjetsko zvezo na Hitlerjevi strani. Najpomembnejša in lahko bi rekli tudi vojaško najzanesljivejša je bila finska vojska, ki jo je Hitler tudi najbolj cenil. Po številu med najmočnejše je sodila romunska vojska, ki pa razen v prvi fazi izvedbe načrta »Barbarossa« ni dosegala večjih uspehov, pač pa imela številne izgube. Posebno pozornost posveča pisec madžarski vojski in njeni vlogi pri napadu na Sovjetsko zvezo, kar je razumljivo zaradi madžarske narodnosti avtorja. Med manj pomembne Hitlerjeve zaveznike lahko prištevamo enote bolgarske, slovaške, francoske in hrvaške (NDH) vojske, medtem ko je bila italijanska vojska po številu najmočnejša, vendar ne posebno uspešna in je bila manj priljubljena med nemškimi sobojevniki.

Poleg čisto vojaških informacij in analiz nam daje knjiga tudi osnovna pojasnila o tedanjih političnih tokovih narodnostnega izvora in tako osvetljuje zaledje vojsk, postavljenih ob Wehrmacht na bojišče. Bralec najde tu osnovne elemente za razumevanje spora med Madžarsko in Romunijo zaradi Sedmograške, nakazane smeri italijanske politike v odnosu do Nemčije, opisane posebnosti notranjega razvoja satelitskih in od rajha popolnoma odvisnih držav Slovaške in Hrvaške, poročila o notranjih peripetijah na Madžarskem in Finskem. Prav ti elementi dajejo posameznim vojskam določene karakteristike in jih ločijo med seboj. Samo ob poznavanju političnih ozadij lahko razumemo, zakaj na primer niso na vzhodni fronti nikoli nastopale bok ob boku romunske in madžarske enote ali zakaj je lahko finska vojska tako dolgo vzdržala neporažena. Gotovo pa je osnovno spoznanje avtorja, da so bile vse zavezniške vojske pravzaprav »topovska hrana« in da sta se tako Hitlerjev glavni štab kakor tudi neposredna poveljstva na bojišču do zavezniških enot obnašala skrajno podcenjevalno in jih obravnavala kot drugorazredno vojsko tudi takrat, ko je šlo za vprašanja njihove vojaške opreme in s tem za njihovo bojno sposobnost.

Na drugi strani pa je, iz avtorjevih razpravljanj razvidno, da so »Hitlerjeve tuje vojske« igrale pomembno vlogo pri nemški konstrukciji in izvedbi napada na Sovjetsko zvezo. Hitler je pomen teh vojska spoznal šele po porazu pred Stalingradom, toda takrat je bilo že prepozno. Zavezniških vojakov je bilo vedno manj, njihova oprema vedno slabša, bojna morala pa na tleh. Hitler jih je začel uporabljati za tako imenovane »okupacijske enote«, to je za tiste enote, ki naj bi vzdrževale red in mir na okupiranih ozemljih. Med njimi se je vedno več vojakov odločalo za prebeg na drugo stran, kjer so se pozneje vključevali tudi v osvobodilne enote posameznih narodov v sestavi Rdeče armade (npr. Slovaki pod generalom Svobodo).

Zadnje poglavje je pisec posvetil času po drugi svetovni vojni. Poskušal je slediti usodi poveljujočega kadra in političnih osebnosti, ki so bile povezane s »Hitlerjevimi vojskami«. Čeprav je poglavje razmeroma kratko, najdemo v njem prav uporabne podatke. Za vsako državo posebej in za večino osebnosti zase nam Gasztony očrtuje njihovo nadaljno življenjsko pot. Obsežna bibliografija zajema tako objavljene vire kot literaturo, izbor pa kaže na širino in vsestranost avtorjevega raziskovanja, čeprav bi lahko dodali še kakšno delo.

Knjiga je dobro dopolnilo doslej že znanim dognanjem v literaturi. Poleg strokovne namembnosti pa si je avtor knjigo zamislil tudi kot: »zapoznel rekviem za pretežen del teh vojakov vzhodnoevropske in južnoevropske narodnosti, ki so za lažne obljube in (simbolično gledano) pod tujo zastavo krenili proti Sovjetski zvezi, proti deželi, ki v tistem zgodovinskem trenutku ni bila prava sovražnica ne njim ne njihovi domovini«. Delo moramo presoјati tudi iz te perspektive.

Dušan Nečak

Rechtsextremismus in Österreich nach 1945. Izdal Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Wien 1979, 583 strani + priloge.

S to knjigo smo dobili temeljit pregled avstrijskega ekstremizma vseh vrst, vse tja do neonacizma. Kot vemo, pomeni leto 1945 sicer vojaški zlom nacizma, vendar so se posamezne pojavne oblike nacizma, desnoekstremnih in nemško-